

УДК 811.162.1:371.214.114

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-237-244

СИНТАКСИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ДІЄСЛІВ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНОМОВНИМ СТУДЕНТАМ

Н. О. Дорогович

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380 (342) 50-60-78;
e-mail: natadorohowycz@gmail.com*

У статті розглядаються питання, пов'язані з вивченням польських дієслів з відмінною від української мови синтаксичною сполучуваністю. Проаналізовано 31 польське дієслово та українські відповідники цих слів. Автор намагається з'ясувати чинники, що відіграють важливу роль у формуванні та розвитку граматичної компетенції студентів у процесі викладання польської мови як іноземної. У статті висвітлено важливу роль комунікативного підходу у вивченні польської граматики. Найбільшу увагу приділено різним типам вправ на керування дієслова, які можуть допомогти українським студентам позбутися мовних помилок та подолати мовну інтерференцію.

Ключові слова: керування дієслова, польська мова як іноземна, комунікативний підхід, мовна інтерференція, типи вправ.

У процесі викладання польської мови як іноземної викладачі постійно зіштовхуються з істотними проблемами. Незважаючи на великий обсяг і різноманіття навчальних матеріалів для іноземців, викладачі часто змушені самостійно шукати інформацію, адаптувати тексти або розробляти вправи для вивчення тих елементів граматики, які створюють найбільше труднощів для представників різних лінгвокультур. В україномовних групах чимало проблем виникає під час вивчення синтаксичної сполучуваності дієслів, тобто керування. Ідеться про дієслова, синтаксична сполучуваність яких в польській та українській мовах відрізняється, хоча лексико-семантичні властивості (форма і значення) є дуже близькими.

Мета статті – аналіз особливостей вивчення в україномовних групах польських дієслів з відмінною від української мови синтаксичною сполучуваністю; пропозиція різних типів вправ на рівні A1–A2, B1–B2 (відповідно до Програм викладання польської мови як іноземної [7]). Серед основних завдань дослідження – укладання словничка найчастіше вживаних польських дієслів та їх українських відповідників з іншою синтаксичною сполучуваністю; пропозиція різних типів вправ на вивчення керування дієслова; визначення місця та ролі мовної інтерференції в процесі засвоєння польських дієслів україномовними студентами.

У традиційній граматиці польської та української мов поняття керування дієслова трактується подібно. В українському мовознавстві **керування** розглядається як “форма (спосіб) підрядного зв’язку, за якого опорне (головне) слово із значенням дії, процесу, стану тощо (або у широкому розумінні – із значенням власне-ознаки) вимагає залежного слова (переважно іменника) у певній відмінковій або прийменниково-відмінковій формі” [11, с. 36]. У польській лінгвістиці **керування** (*rekcja, związek rzędu, składnia rzędu, rząd*) визначається як тип зв’язку між членами підрядних конструкцій, де головний член (*nadrzędnik*) вимагає відповідної форми підрядного, а саме відповідного відмінка або прийменника з відповідним відмінком [9, с. 337]. Отож при керуванні дієслова вимагають конкретного відмінка іменника / займенника (власне-відмінкове керування) або певної відмінкової форми слова з відповідним прийменником (прийменниково-відмінкове керування).

Опанування правил синтаксичної сполучуваності дієслів у польській мові є необхідною умовою успішної комунікації. Неправильне вживання залежного слова або ж заміна його іншим призводить до виникнення **мовної помилки**, тобто несвідомого відхилення від актуальної мовної норми, такого способу вживання певного елемента мови, який вражає її свідомих носіїв, оскільки суперечить їхнім уявленням, а не пояснюється функціонально [4, с. 14]. Такі граматичні (системні, внутрішньомовні) помилки свідчать про прогалини в мовних знаннях, а іноді навіть ускладнюють правильне розуміння змісту висловлення реципієнтом.

Неправильне вживання польських дієслів зазвичай зумовлено **мовною інтерференцією**, тобто відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної мови [13, с. 225]. У польському мовознавстві перенесення зразків з рідної мови на мову іноземну в процесі її опанування розглядають як різновид трансферу, а саме негативний трансфер, якщо результатом такої когнітивної діяльності є неправильна структура [6, с. 606].

У процесі вивчення польської мови як іноземної носії української мови, як правило, не мають проблем із розумінням лівової частки лексики чи правил граматики, натомість будують неправильні дієслівні конструкції під впливом рідної мови. Окрім впливу рідної мови, причиною виникнення мовних помилок є так звана “мовна пастка” (*pol. – pułapka językowa*), описана в польській лінгвістичній літературі дослідниками А. Скальською та Т. Скальським [8]. Україномовним студентам польська мова часто здається легкою, зрозумілою, особливо на початковому етапі вивчення. Саме тому вони нерідко недооцінюють систематичне вивчення мови у ВНЗ (на польській філології чи як другої іноземної), на курсах польської мови під час перебування в Польщі тощо, унаслідок чого мають обмежений словниковий запас, вживають неправильні

Таблиця 1. Синтаксична сполучуваність польських дієслів і їхніх відповідників в українській мові

№	Інфінітив недок. (пол.)	Відмінок	Інфінітив недок. (укр.)	Відмінок
1.	brać się do czego?	Р. в.	братися за що? до чого? + інфінітив	З. в. Р. в. інф.
2.	chować się przed kim? przed czym?	О. в.	ховатися від кого? від чого?	Р. в.
3.	cierpieć na co?	З. в.	страждати від чого?	Р. в.
4.	domyślać się czego?	Р. в.	здогадуватися про що?	З. в.
5.	dowiadować się czego?	Р. в.	дізнаватися (довідуватися) що? чого? (рідко)	З. в. Р. в.
6.	dzwonić do kogo?	Р. в.	дзвонити до кого? кому?	Р. в. Д. в.
7.	głosować na kogo? na co?	(на) З. в.	голосувати за кого? за що?	(за) З. в.
8.	korzystać z czego?	Р. в.	користуватися чим? з чого? (рідко)	О. в. Р. в.
9.	myśleć o kim? o czym?	М. в.	думати про кого? про що?	З. в.
10.	należać do kogo? do czego?	Р. в.	належати кому? чому?	Д. в.
11.	odmawiać czego?	Р. в.	відмовляти в чому? + інфінітив	М. в. інф.
12.	poszukiwać kogo? czego?	Р. в.	розшукувати кого? що?	З. в.
13.	pozwalać na co?	(на) З. в.	дозволяти що? + інфінітив	З. в. інф.
14.	pracować jako kto?	Н. в.	працювати ким?	О. в.
15.	przebierać się za kogo? za co?	З. в.	переодягатися ким?	О. в.
16.	przekonywać o czym? do czego?	(о) М. в. Р. в.	переконувати в чому? + інфінітив	(в) М. в. інф.
17.	przyglądać się komu? czemu?	Д. в.	приглядатися до кого? до чого? кому? чому? (рідко)	Р. в. Д. в.
18.	przyznawać się do czego?	Р. в.	зізнаватися (признаватися) в чому?	М. в.
19.	radzić się kogo?	Р. в.	радитися з ким?	О. в.
20.	sluchać kogo? czego?	Р. в.	слухати кого? що?	З. в.
21.	specjalizować się w czym?	(w) М. в.	спеціалізуватися на чому? в чому? з чого?	(на / в) М. в. Р. в.
22.	stosować do czego?	(do) Р. в.	застосовувати для чого?	(для) Р. в.
23.	strzec kogo? czego?	Р. в.	стерегти кого? що? кого? чого?	З. в. Р. в.
24.	szukać kogo? czego?	Р. в.	шукати кого? що? кого? чого? (рідко)	З. в. Р. в.
25.	uczyć się czego?	Р. в.	учити (вивчати) що?	З. в.
26.	umierać na co?	З. в.	вмирати (умирати) від чого?	Р. в.
27.	używać czego?	Р. в.	вживати (уживати) що? чого? (рідко)	З. в. Р. в.
28.	zabierać komu? czemu?	Д. в.	забирати (відбирати) в кого? в чого?	Р. в.
29.	zabraniać czego?	Р. в.	забороняти що? + інфінітив	З. в. інф.
30.	zakochiwać się w kim? w czym?	М. в.	закохуватися в кого? в що?	З. в.
31.	żeńić się z kim?	О. в.	женитися на кому? з ким? (рідко)	М. в. О. в.

граматичні форми слів, будують неправильні синтаксичні конструкції. Слабка мотивація студентів до навчання змушує викладача шукати й використовувати більш цікаві та привабливі методи й техніки викладання з урахуванням здібностей студентів, їхніх зацікавлень, потреб, життєвих цінностей та ін. Як зазначають дослідники, “викладання іноземної мови, близько спорідненої з мовою студентів, вимагає від учителя зовсім іншого підходу, ніж у випадку мов, що належать до різних мовних груп” [2, с. 297].

Список досліджуваних польських дієслів (таблиця 1) опрацьовано й укладено передусім на основі словника синтаксичної сполучуваності польських дієслів С. Мендака [5], який є практичним доповненням до сучасних підручників з вивчення польської мови як іноземної з урахуванням новітніх методів і технік викладання. Для визначення лексичного значення дієслів, від якого безпосередньо залежить їхня граматична сполучуваність, використано словник польської мови наукового видавництва PWN і академічний тлумачний словник української мови, доступні в електронній формі [10; 12], а також інші лексикографічні джерела. Мовна практика повинна проходити в певній послідовності: від механічних, повністю контрольованих вправ, через вільніші вправи аж до таких, які повинні відтворювати (симулювати) використання мови в природних комунікативних ситуаціях [1, с. 121]. Докомунікативна фаза вивчення нових дієслів передбачає опанування їх лексичного значення та семантико-синтаксичної сполучуваності, адже граматична компетенція мовця – це не лише вміння використовувати граматичні засоби мови, це вміння розуміти і виражати значення за допомогою прочитання і творення відповідно побудованих фраз і речень [1, с. 112–113]. На цьому етапі можна використовувати роботу з тлумачними та перекладними словниками, вправи на вибір дефініції з ряду запропонованих (на нижчих рівнях) чи самостійне визначення значення слів (на вищих рівнях), підбір синонімів, прикладів, українських еквівалентів, елементи перекладу.

На початкових етапах (рівень А1–А2) засвоєння граматичної сполучуваності дієслів є інтегральною частиною вивчення відмінкової системи польської мови. Наприклад, при вивченні родового відмінка особливу увагу слід звертати на дієслова *brać się, dzwonić, korzystać, należeć, słuchać, szukać, uczyć się, używać, zabraniać*, які повинні часто з’являтися у граматичних вправах різного типу. Це може бути написання слів у правильній відмінковій формі (тут і далі подаємо фрагменти власних вправ):

1. *Uczymy się matematyki (matematyka).* 2. *Ten samochód należy do ..... (Marek).* 3. *Lubię słuchać ..... (muzyka).* 4. *Moja siostra szuka ..... (mieszkanie).*

1. <i>Magda uczy się <u>gry na fortepianie</u>.</i>	1. <i>Czego uczy się Magda?</i>
2. <i>Rzadko używam <u>pióra</u>.</i>	2. ....
3. <i>Szukam <u>swojej kurtki</u>.</i>	3. ....
4. <i>Adam bierze się do <u>nauki</u>.</i>	4. ....

Автоматизація (закріплення) матеріалу не повинна бути монотонною. Викладач повинен підбирати вправи, які б активізували увагу й зацікавлення студентів, розширювали їхні знання про польську історію та культуру. Це можуть бути вправи, що вимагають не лише підстановки правильної граматичної форми чи трансформації конструкції за певним зразком, а й розв'язання певного завдання, наприклад:

• називання / вгадування зображених предметів, постатей (історичних, казкових героїв, відомих співаків, акторів, політиків та ін.):

<i>Czerwony Kapturek, ~~Elf~~, Syrenka, Superman</i>	
 <p>1. Dorotka przebiera się za <u>Elfa</u> ....</p>	 <p>2. Kuba przebiera się za ....</p>
 <p>3. Oleńka przebiera się za ....</p>	 <p>4. Asia przebiera się za ....</p>

• розв'язування кросвордів:

1. Adam żeni się z kobietą, która uczy dzieci. – Adam żeni się z nauczycielką.
 2. Jakub żeni się z kobietą, która pracuje w szpitalu. – Jakub żeni się z _____.
 3. Kacper żeni się z kobietą, która pisze wiersze. – Kacper żeni się z _____.
 4. Jan żeni się z kobietą, która pracuje w biurze. – Jan żeni się z _____.

1.	n	a	u	c	z	y	c	i	e	l	k	a
2.												
				3.								
4.												

Важливим аспектом вивчення керування дієслів є дієвідмінювання. Підбір відповідного лексичного матеріалу під час викладання часів дієслова дає можливість опосередкованого засвоєння чи закріплення студентами граматичного матеріалу. Наприклад, вивчення майбутнього часу може бути плідним ґрунтом для повторення та поглиблення знань про керування дієслова. Ось зразок вправи, на основі якої можна формувати граматичну компетенцію студентів і водночас розвивати їхні комунікативні навички:

		W PRZYSZŁYM ROKU	
		BEDE CZĘŚCIEJ	BEDE RZADZIEJ
10 pomysłów na postanowienia noworoczne	BEDE CZĘŚCIEJ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ brać się do ✓ dzwonić do ✓ korzystać z ✓ pozwalając sobie na ✓ pracować jako 	<ul style="list-style-type: none"> biblioteki freelancer mamy odpoczynek sprzątania
	BEDE RZADZIEJ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ myśleć o ✓ przyglądać się ✓ słuchać ✓ szukać ✓ używać 	<ul style="list-style-type: none"> krytyki mikrofalówki modelkom polityce wad

Комунікативний підхід, який домінує в сучасній лінгводидактиці, характеризується інтегрованим підходом до вивчення мови і культури, орієнтацією на культуру щоденного життя, вибором тем відповідно до зацікавлень і потреб учнів, заохоченням учнів до комунікативної діяльності, всебічним розвитком комунікативних навичок [3, с. 104]. Саме тому дуже важливо, щоб студенти, особливо під час комунікативної фази, застосовували набуті знання в ході продуктивних видів мовленнєвої діяльності – говоріння та писання. Звичайно, чим вищий мовний рівень, тим більше різноманіття вправ. На нижчих рівнях (A1–A2) викладач може пропонувати студентам скласти речення з поданих слів чи фрагментів (так звані “розсипанки”). Більш ефективні такі вправи саме у формі гри, наприклад, пошуки карток із початком чи кінцем речення, який треба вжити у правильній граматичній формі:

<i>To mieszkanie należy do mojego...</i>		
	<i>tata</i>	<i>dziennikarz</i>
<i>Mój brat pracuje jako...</i>		
<i>Czy dzieci mogą używać...?</i>		
	<i>komputer</i>	<i>muzyka</i>
<i>Młodzież lubi słuchać...</i>		

До складніших завдань належить завершення чи складання нових речень, коротких діалогів із поданими словами, словосполученнями, фразами; розширені відповіді на різноманітні запитання, висловлювання власної думки:

Proszę napisać, kogo zazwyczaj radzi się Pan / Pani w sytuacjach:

a. kiedy Pan / Pani chce zmienić styl fryzury;

b. kiedy Pan / Pani pisze pracę roczną.

На заняттях польської мови якнайчастіше мають з'являтися завдання, що відтворюють різні комунікативні ситуації:

Proszę napisać, co zrobiłby Pan / zrobiłaby Pani w następujących sytuacjach:

a. w sklepie odmawiają Panu / Pani wymiany zepsutej sokowirówki na nową;

b. pracodawca odmawia Panu / Pani udzielenia urlopu w określonym terminie.

На рівні В1–В2 ефективним методом навчання є дискусія, передувати якій може робота з текстом, перегляд фільму, обговорення тези та складання списку аргументів за і проти. Такі завдання слід виконувати в парах чи групах:

Proszę w parach (grupach) przygotować listę argumentów, na podstawie których Państwo głosowaliby / nie głosowaliby na kandydata w wyborach prezydenckich.

<i>Głosowalibyśmy na kandydata, który</i>	<i>Nie głosowalibyśmy na kandydata, który</i>
<i>dotrzymuje swoich obietnic,</i>	<i>jest rozwiedziony,</i>

Отже, опанування синтаксичної сполучуваності дієслів є невід'ємною складовою граматичної компетенції студентів і відіграє важливу роль у формуванні їхніх комунікативних навичок. Різні типи вправ на керування дієслова повинні виконуватися на всіх етапах навчального процесу, при вивченні різних тем, адже опанування граматичного матеріалу є запорукою успішної комунікативної діяльності мовців, що і є метою вивчення польської мови як іноземної.

Literatura

1. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego / pod red. A. Seretny i E. Lipińskiej. Kraków: UNIVERSITAS, 2005. 330 s.
2. Bednarska K. Błędy interferencyjne spowodowane wpływem innego języka obcego w wypowiedziach pisemnych Słoweńców uczących się języka polskiego. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców*, t. 22: Błąd glottodydaktyczny. Łódź, 2015. S. 295–305.
3. Gębał P. E. Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Kraków: UNIVERSITAS, 2010. 229 s.
4. Markowski A. Błąd językowy. *Jadacka H., Markowski A., Zdunkiewicz-Jedynak D. Poprawna polszczyzna. Hasła problemowe*. Warszawa: PWN, 2008. S. 14–16.
5. Mędak S. Praktyczny słownik łączliwości składniowej czasowników polskich. Kraków: UNIVERSITAS, 2005. 776 s.
6. Polański K. Transfer. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / pod red. K. Polańskiego*. Wrocław: OSSOLINEUM, 1999. S. 606.
7. Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2 / Agnieszka Rabiej, Anna Seretny, Ewa Lipińska, Iwona Janowska, Przemysław Turek. Kraków, 2016. 216 s.

8. Skalska A., Skalski T. Pułapka komunikatywności. *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu / pod red. J. Mazura*. Lublin : UMCS, 1995. С. 49–57.
9. Słownik gramatyki języka polskiego / pod red. W. Gruszczyńskiego, J. Bralczyka. Warszawa: WSIP, 2002, 360 s.
10. Słownik języka polskiego PWN. URL: <https://sjp.pwn.pl/>
11. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – Київ: Либідь, 1993. – 368 с.
12. Словник української мови: в 11 тт. URL: <http://sum.in.ua/>
13. Ткаченко О. Б. Інтерференція. *Українська мова: Енциклопедія. – 2-е вид., випр. і допов.* – Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 225–226.
Стаття надійшла до редакційної колегії 5.03.2019 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Лесюком М. П.

CASE GOVERNMENT OF VERBS IN POLISH: PECULIARITIES OF TEACHING TO UKRAINIAN SPEAKING STUDENTS

N. O. Dorohovych

Vasyl Stefanyk Precarpathian National Universiti;
76000, Ivano-Frankivs'k; Shevchenko Street, 57; ph. +380 (342) 50–60–78;
e-mail: natadorohowycz@gmail.com

Issues of teaching case government of certain Polish verbs which differ from those in Ukrainian are described in the article. The list of 31 Polish verbs and their Ukrainian equivalents are analyzed. The author tries to find out factors that play an important role in forming and developing grammar competence of students in the process of teaching Polish as a foreign language. The importance of teaching Polish grammar through communicative approach is also highlighted in the article. The main attention is drawn to different types of exercises on verbal government that can be useful in removing errors and overcoming the linguistic interference by Ukrainian students learning Polish.

Key words: *verbal government, Polish as a foreign language, communicative approach, linguistic interference, types of exercises.*